१, ३, ४ इन्द्रः(४ अगस्त्यो वा) २, ५ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः।इन्द्रः। बृहती, २-४ अनुष्टुप्, ५ त्रिष्टुप्

न नूनमस्ति नो श्वः कस्तद्वेद यदद्भुतम्।

अन्यस्य चित्तमभि संचरेण्यमुताधीतं वि नश्यति॥ १.१७०.०१

पूर्वसूक्तान्तिमभागे मरुद्भिरिन्द्रेण ज्ञानमुख्या विद्याः कल्पिता इति सङ्ग्रहेणोक्तम्। इदानीं कथं विद्याः कल्पिता इतीन्द्रोपासकसंवादरूपेणोच्यते। परमार्थलब्धये यतमानं यद्बलमस्तीशनशीलं तदेवेन्द्रः। स यतमान एवमुपासकं वदति। नूनम्- निश्चयेन। न अस्ति- इदानीं प्राकृतबुद्धौ नोपलभ्यते। नो श्वः- श्वः नोपलप्स्यते च। तत्। अद्भुतम्- आश्चर्यमसाधारणम्। कः। वेद- जानाति। अन्यस्य चित्तम्- अप्राकृते चित्ते। अभि- आभिमुख्येन। सञ्चरेण्यम्- सञ्चरति उपलभ्यते। उत- अपि च। अधीतम्- प्राकृतबुद्ध्या अध्येतुं प्रयत्नं कुर्मश्चेत्। वि नश्यति- तिरोहितं भवति ॥१॥

किं न इन्द्र जिघांससि भ्रातरो मरुतस्तव।

तेभिः कल्पस्व साधुया मा नः समरणे वधीः॥ १.१७०.०२

अथोपासक इन्द्रं वदति। इन्द्र- इन्द्रियेशनबल। किम्- किमर्थम्। नः- अस्मान्। जिघांससि- प्राकृततर्कबुद्ध्या परमार्थान्वेषणं कुर्वन् हिंसितुमिच्छसि। तव- भवतः। भ्रातरः- सहायकाः। मरुतः- प्राणविशेषाः। तेभिः- तैः प्राणविशेषैः। साधुया- साधुत्त्वं परमार्थदर्शनम्। कल्पय- कलय। नः- अस्मान्। समरणे- आत्मावरणैर्जनिते युद्धे। मा वधीः- मा हिंसीः ॥२॥

किं नो भ्रातरगस्त्य सखा सन्नति मन्यसे।

विद्मा हि ते यथा मनोऽस्मभ्यमिन्न दित्ससि॥ १.१७०.०३

Dr. Rangaji
WEBOLIM

अथेन्द्रो वदति। भ्रातः- सोदरवत्स्थित अनुकूल। उपासकभयापनोदनायैतद्वचनमिन्द्रस्य। उपासकस्य इन्द्रो मां जिघांसतीति बुद्धिर्मा भवतु। केवलं तत्त्ववेदनायैवैषा जिघांसेति ख्यापयितुमेतत् संबोधनम्। यथा जेष्ठः कनिष्ठं कनिष्ठवृद्ध्यै तं जिघांसत्येवमेवाहमुपासकं मम कनिष्ठभ्रातरं जिघांसामीति भावः। अगस्त्य- अगस्तम्भकोपासक। अगो जडप्रतीकः पर्वतो मेघो वात्मसूर्यावारकः। तं स्तम्भयित्वात्मसूर्यं प्रकाशयितुं समर्थ इत्यगस्त्यः उपासकः ऋषिः। सखा सन्- अस्मन्मित्रभूतोपि। अस्मदुपकारी सन्नपि। नः- अस्मान्। अति- अतिक्रम्य। मन्यसे- जडं बलवत्तरं चिन्तयसि। ते- तव। मनः- चित्तम्। यथा- यथेदानीं निरुत्साहयुक्तमस्तीति। विद्म- जानीमः। अस्मभ्यम्- अस्मत्पोषणाय भवद्भावनारूपहव्यानि। न दित्ससि- न दातुमिच्छसि ॥३॥

अरं कृण्वन्तु वेदिं समग्निमिन्धतां पुरः। तत्रामृतस्य चेतनं यज्ञं ते तनवावहै॥ १.१७०.०४

एतच्छ्रुत्वोपासकः परमार्थलब्धये हव्यं प्राप्तुं यज्ञात्मकं मार्गमिन्द्रं प्रति वदति। वेदिम्- वेदिकाम् ऋतप्रतीकभूताम्। ऋतं बृहत् अग्ने यक्षि स्वं दममिति श्रुतेः। अरं कृण्वन्तु- अलङ्कुर्वन्तु। पुरः- प्रत्यक्षतः। अग्निम्- पावकं सर्वभूतहितरत्युद्भूतसङ्कल्पप्रतीकम्। समिन्धताम्- उद्दीपयन्तु। तत्र। अमृतस्य चेतनम्- अमृतात्मानम्। यज्ञम्- उपासनम्। ते- त्वदर्थम्। तनवावहै- आवां विस्तारयावः ॥४॥

त्वमीशिषे वसुपते वसूनां त्वं मित्राणां मित्रपते धेष्ठः।

इन्द्र त्वं मरुद्भिः सं वदस्वाध प्राशान ऋतुथा हवींषि॥ १.१७०.०५

वसूनां वसुपते- चित्तवृत्तिस्तम्भकारक। वसु स्तम्भे। मित्राणां मित्रपते- प्रेमिणां प्रेमपालक। त्वम्। ईशिषे- इन्द्रियेशनाय भवसि। धेष्ठः- धारकोसि। इन्द्र- परमेश्वर। त्वम्। मरुद्भिः- प्राणभूतैस्तव

Dr. Rangani
WEBOLIM

सहायकैः। सं वदस्व- संभाषणं कुरु। अध- अथ। ऋतुथा- काले काले। हवींषि- परमार्थदर्शनमुद्दिश्य वृद्ध्यर्थं हव्योपलक्षितास्मद्भावनानि। प्राशान- प्रकर्षेण भुङ्क्ष्व ॥५॥

Dr. Ranganji

WEBOLIM